

3. 1968–69 és utóélete: mozgalmak, tüntetések, civil társadalom

Szekcióvezető: Szabó Máté
(ELTE ÁJK Politikatudományi Intézet)
szabo.mate@ajk.elte.hu

3.1. 1968 hagyományai és utóélete ma [P 15:15-16:45, IV. tanterem]

1. Szénási Éva (SZTE JGYPK, szenasi@philo.u-szeged.hu): 1968: a francia radikális baloldali születése

Még ha szellemi gyökerei korábbi időszakra is nyúlnak vissza, a francia baloldali radikalizmus (gauchisme) keletkezéstörténete szorosan összefonódik a diákmozgalmakkal és az azt követő munkásmegmozdulásokkal. A rövid életű csoportosulások mellett ekkor jön létre a működési elveiben és ideológiájában eltérő két jelentősebb trockista tömörülés, a munkásbázisú Lutte ouvrière (LO) és az értelmiség körében népszerű Ligue communiste (LC) (1974-től Ligue communiste révolutionnaire, LCR), amelyek az 1970-es évektől befolyásoló tényezői a francia politikai-szellemi életnek. Az előadás a trockizmusnak mint sajátosan francia jelenségnek e különböző formákban történő továbbélését követi végig.

2. Lakatos Júlia (Méltányosság Politikaelemző központ, ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola, lakatosjulia@gmail.com): A 68-as hagyomány újragondolása az amerikai konzervatív elméletekben

Az előadás témája a liberális demokrácia és a 68-as hagyomány viszonyának újragondolása az 50. évforduló fényében. Ennek kapcsán összevetem a 68-as kulturális forradalmat és napjaink konzervatív ellenforradalmát az Egyesült Államokban, külön kitérve arra miként változott a 68-as hagyomány értékelése idővel. Az amerikai konzervatív oldal hosszú ideje úgy érzi, hogy az 1960-as éveket követően a liberális oldal nyerte meg a kulturális dominanciáért vívott harcot, s egyben a fogalmak jelentéstartalmának meghatározási jogáért folytatott küzdelmet. Ennek következtében a konzervatív gondolkodók úgy vélik, hogy az amerikai konzervatív ideológia beszorult abba a szerepbe, amely szerint az Egyesült Államok minden korábbi bűnéért ők felelnek. A kortárs konzervativizmus ez ellen a kulturális stigmatizáció ellen küzd. Ez az értelmezési keret, amely a konzervatív politikát a kultúraformálás jogáért folytatott harcként értelmezi, az európai jobboldali vezetőknek az 1968-as hagyomány ellen irányuló megnyilvánulásait is magyarázza. Az 50. évforduló kielezi ezt az amúgy is régóta létező konfliktust.

3. Kováts Eszter (ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola, eszter.kovats@fesbp.hu): 1968 öröksége és a „genderideológia” rémképe elleni küzdelem Európában

Ivan Krastev egyik előadásában az elmúlt ötven év változásait értékelve azt állítja, hogy azok a dolgok, amelyek pozitív változásokat hoztak 1968-ban, például eladdig elnyomott társadalmi csoportok (nők, melegek/leszbikusok, feketék) számára, azok termeltek ki rossz folyamatokat is. Ezek az emberi jogi mozgalmak, sőt kulturális és társadalmi forradalmak az egyént tették a politika központjába, ezzel valamennyire azonban le is rombolták a közös cél gondolatát. Egy közelmúltban megjelent írásomban a jelenlegi feminista, melegjogi és antirasszista mozgalmak megközelítését helyezem el ebben a keretben: hogy a mai identitáspolitikai küzdelmek elveszítették a strukturális kérdésekkel szembeni kritikájukat és közösségi orientációjukat, és az egyéni attitűdváltozásokra helyezték a fókuszukat. Többben meggyőzően amellet érvelnek, hogy az 1968-as követelések ilyenén átalakulása összefüggött a gazdasági folyamatokkal.

A 2010-es években a legtöbb európai uniós országban új társadalmi mozgalmak jelentek meg, melyek célpontjába különféle, látszólag eltérő jelenségek kerültek. Az alulról szerveződő és/vagy egyházi háttérű és/vagy politikai pártokhoz kötődő mozgalmak kontextustól függően a nők reprodukciós jogai, LMBTQ-ügyek, szexuális nevelés tananyagok, új reprodukciós technikák, nemi alapú erőszak megelőzése és felszámolása, társadalmi nemek tudománya tanszékek közfinanszírozása és a nemek egyenlőségét a szakpolitikák fókuszába helyező *gender mainstreaming* megközelítése ellen szerveződnek. Ezeket a mozgósításokat a „genderideológia”, „genderelmélet” vagy „genderizmus” fenyegető ellenségképe köti össze. A szakirodalomban az egyik legelterjedtebb értelmezés

ezt a jelenséget antifeminista és homofób visszacsapásnak, 1968 konzervatív ellenmozgalmainak aposztrófálja, melyek a „túl messzire ment modernitást” fordítanak vissza új köntösben, melyben a „genderideológiázás” csak egy új nyelvezet egy régi, elnyomó nézetre. Előadásomban ezt a két ágat igyekszem összekapcsolni: az emancipációs, 1968-hoz kötődő mozgalmak követeléseit (individualizmus akkor és ma) és a jobboldali „genderideológia” elleni küzdelmet. Azt vizsgálom, hogy mennyiben lehet és mennyiben nem a jobboldali mozgósításokat 1968 „ellenmozgalmainak” tekinteni, és azt is, hogy mindezen mit módosít az emancipációs ügyek összekapcsolódása a centrum-periféria egyenlőtlen viszonyaival.

4. Mikecz Dániel – Oross Dániel (MTA TK PTI, daniel.mikecz@gmail.com, oross.daniel@tk.mta.hu): Kik tüntetnek '68 után? Politikai részvétel új tendenciái Magyarországon

A '68-as mozgalmak jelezték azt a változást a politikai részvétel terén, amely részben a már korábban megjelenő fekete polgárjogi mozgalommal indult meg és a '70-'80-as új társadalmi mozgalmával bontakozott ki. A mozgalmi társadalmakban a növekvő nacionalizmus, a posztmateriális követelések erősödése és nemi egyenlőség kérdése miatt állandósulnak a strukturális feszültségek. A kollektív elégedetlenségnek a forrásai mozgalmi formát vesznek fel, amennyiben rendelkezésre állnak a mozgósítást lehetővé tévő struktúrák. Ezt azok a szolidaritási hálózatok adják, amelyek a hagyományos családi kötelékek felbomlásával szilárdulnak meg, azaz azok a milliók, amelyekben a korábbi alternatív mozgalmak is megjelentek. A mozgalmatársadalom megjelenésével csökkent a hagyományos politikai intézmények szerepe. Részben a '68-as és az új társadalmi mozgalmak tematikáját, cselekvési formáit vitte tovább a kelet-európai rendszerváltások nyomán új lendületet nyerő civil társadalom koncepciót globális szintre emelő globalizációkritikus mozgalom. A politikai részvétel struktúraváltását a 2000-es évektől kezdve a web2.0, majd a 2010-es években a közösségi média idézte elő, erodálta még inkább a hagyományos intézmények szerepét.

Előadásunkban a politikai részvétel fent vázolt struktúraváltásai felől kívánjuk értelmezni a hazai politikai részvétel jellegzetességeit, mintázatait. A szociológiai leíró kutatások helyett politikatudományi szempontból vizsgáljuk meg a kérdést. Elsősorban arra vagyunk kíváncsiak, hogy a politikai részvétel jellemzői hogyan hatnak a mozgósítás lehetőségeire, a politikai lehetőségstruktúrára. Hogyan értelmezhetőek a politikai részvétel mintái a magyar politikai általánosabb tendenciáinak tükrében? Valóban alacsony a részvétel Magyarországon? A társadalmi részvétel, közösségi felelősségvállalás milyen dimenziói értelmezhetőek politikaiként, amikor egyre fontosabb az intézményes politika alatti dimenzió (szubpolitika)? További célunk, hogy az azonosított tendenciák tükrében módszertani ajánlásokat fogalmazzunk meg a politikai részvétel kutatására vonatkozóan. Előadásunkban az MTA TK Politikatudományi Intézetének 2018-as választáskutatási adatait kívánjuk használni.

3.2. Civil társadalom – poszt-kommunista problémák [P 17:00-18:30, IV. tanterem]

1. Kákai László (PTE BTK Társadalmi Kapcsolatok Intézete, Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék, kakai.laszlo@pte.hu): Változatok a civil társadalomra a rendszerváltás utáni posztszovjet államokban

Közép- és Kelet-Európában a nonprofit szektor fejlődése lényegében összekapcsolódik az 1989-es forradalmakkal. A kommunista időszakban rövid periódustól eltekintve a civil társadalmat lényegében szétzúzták. A civil társadalom újbóli színre lépését Lengyelországban a Szolidaritás mozgalom, Magyarországon a különféle kisméretű klubok és társaságok, Csehszlovákiában pedig a béke- és zöldmozgalmi csoportok készítették elő. Az azóta eltelt időszakban a politikai hatalom lényegében balközép és jobbközép pártok között váltakozott. A folyamatos „ingamozgásnak” köszönhetően a kormányzat a civil társadalommal kapcsolatos magatartása is folyamatosan változott. Egyes kormányok az állam szerepét kívánták erősíteni és bizalmatlanok voltak a civil szervezetekkel szemben, mások viszont nyitni próbáltak feléjük és politikájuk alakításában a részvételi mechanizmusok kiépítésére törekedtek. A gazdasági válság nyomán azonban új helyzet következett be. Közép- és Kelet-Európai országokban jobboldali kormányok kerültek hatalomra (Magyarországon 2010-ben, Lengyelországban 2015-ben, Szlovákiában 2016-ban) ami a korábbi kormányzati magatartásban éles váltást eredményezett. A politikai hatalom folyamatos erőfeszítéseket tesz a civil szervezetek totális ellenőrzés alá vonása érdekében. Előadásomban azzal foglalkozom, hogy a volt posztszovjet államokban a civil társadalom a rendszerváltás óta eltelt időszakban milyen utat járt be, honnan indult és hova jutott?

2. Sebestyén István (Civitalis Egyesület, sebiisti@gmail.com): Civil társadalom átalakuló funkciói a monokráciában

2010-es „második rendszerváltás” után folyamatosan kialakuló orbáni államberendezkedést az utóbbi időben számos elemző, politológus próbálta leírni, és a legkülönbözőbb elnevezésekkel illetni. A szerzők szakirodalomban és publicisztikákban az alábbi kifejezésekkel találkozhattunk: illiberális, irányított, (fél)demokrácia, kívülről korlátozott hibrid rendszer, versengő (kompetitív) autoriter rezsim, félfeudális uradalom, posztkommunista maffiaállam, plebiszciter vezérdemokrácia, sőt diktatúráról, nyíltan antiszemita és fasiszta rezsimről is olvashatunk. Az elemzések áttekintése alapján megállapíthatjuk, hogy a szerzők abban nagyjából egyetértenek, hogy az új típusú autoriter rendszereket – nem csupán a magyar változatát – nem lehet a XX. századi „klasszikus” diktatúrákkal azonosítani. Annak ellenére sem, hogy lényegi elemeik – úgymint: egy szűk csoport totális egyeduralma, akaratanak és a közjavak feletti rendelkezésének korlátlan érvényesülése, a hatalom, a hatalmi ágak centralizálása, minden eltérő gondolat, vélemény elhallgattatása, a rendszer minden kritikusanak, ellenfelének megregulázása – megegyeznek. A legfontosabb jellemzőjük, hogy valamennyien többé-kevésbé, de működő demokráciákból nőttek ki, a kormányzó erők választások útján szerezték meg a hatalmat, ha nem is a társadalom abszolút többségének támogatottsága mellett, hanem inkább a legnagyobb kisebbségként. Ezt a rendszert én leginkább monokráciának nevezném, mint a demokrácia egy torzult, a pluralizmust elvető, a hatalmi ágakat de facto összeolvasztó, vezérelvű monolitikus államszervezetre épülő mutációját. A hatalom az élet minden területére rá akar telepedni, így a privát szféra mélyebb rétegeibe is be akar hatolni, és mindenütt meghatározni, mit és meddig lehet tenni. Számára a veszélyt éppen azok a személyek, körök, csoportok, szervezetek jelentik, melyekre nincs befolyással, melyek működési kereteit, határait nem tudja megszabni. Nem véletlenül a legfőbb ellenség a civil – mint a többit folyamatosan kontrollálni hivatott ötödik hatalmi ág –, mely nem tud, és nem is akar beilleszkedni a hatalmi piramisba, az ő lételeme az a függetlenség, mely a monokráciák antitézise. Vajon a tudathasadásos és teljesen hatástalan ellenzéki pártpolitizálást miként tudja kiváltani, helyettesíteni a civil társadalom?

3. Nagy Ádám (Kodolányi János Egyetem, Selye János Egyetem, adam@nagydr.hu) – Oross Dániel (MTA TK PTI, oross.daniel@tk.mta.hu) – Szalóki Viktor (ELTE ÁJK Politikatudomány BA, stkviktor@gmail.com): A Nemzeti Ifjúsági Tanács közpolitikai elemzése

Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT) az ifjúsági szervezetek számára létrejött fórum, amely a hazai civil-kormányzati ifjúsági párbeszéd (újra)megteremtését tűzte ki célul. Egyik legfontosabb feladata a fiatalok és az ifjúsági szervezetek érdekképviselésének országos és nemzetközi szintű ellátása, az ifjúságpolitika formálása. Gyökerei az „egységes ifjúsági és gyermekszervezet” rendszerváltozáskori megszűnésének időszakához vezethetők vissza. Így az ifjúsági és ifjúsággal foglalkozó szervezetek diskurzusában 1990 óta jelen van a NIT létrehozása. A rendszerváltás után a civil szférára jellemző hálózatosodásnak köszönhetően különböző, a fenti feladatot jobban vagy kevésbé ellátni képes formái meg is jelentek, azonban csak 2012 óta jött létre négyéves távlatnál hosszabb távon is működő ifjúsági érdekképviselő. A rendszerváltás óta eltelt időszakban az ifjúsági érdekképviselő megszervezte a folytonosság hiányát, ezért a NIT megalakulása mind az ifjúsági, mind az ifjúsággal való civil szervezetek számára meghatározó pont volt.

Tanulmányunkban alapvetően arra a kérdésre keressük a választ, hogy a NIT mint ifjúsági érdekképviselő életében, tevékenysége során mennyire kap szerepet a szervezeti dimenzió túl a társadalmi cselekvés, az érdekképviselői funkció. Ez pedig lehetőséget nyújt arra, hogy bemutassa egyrészt a Nemzeti Ifjúsági Tanács működési modelljét, rávilágítson a szervezet érdekképviselői működésmódjára és annak hiányosságaira. Emellett az elemzés összevethetővé teszi a szervezet működését az Európai Unióban működő nemzeti ifjúsági ernyőszervezetek gyakorlatával, illetve történeti kontextusba helyezése megmutatja a folytonossági hiányok problémáját. Módszertanában a dokumentum-elemzések túlmenően a szervezet valamennyi elnökével készített interjúk egészítik ki a tanulmányt. Megítélésünk szerint a kutatás nem csak azért hiánypótló, mert a Nemzeti Ifjúsági Tanácsról, mint országos civil szervezetről tudományos igényű elemzés nem született, hanem azért is, mert az adatokhoz való hozzáférés esetleges, a nyilvántartások avulása és az archívumok megszűnése miatt egyes időszakok nem is rekonstruálhatóak a maguk teljességében.

3.3. Mozgalmi pártok, pártosodó mozgalmak

[Sz 11:15-12:45, IV. tanterem]

1. Mikola Bálint (CEU, Doctoral School of Political Science, mikola_balint@phd.ceu.edu): A mozgalmi pártok belső feszültségei és a modell alkalmazhatóságának kérdése Magyarországon

A politikai pártok mozgalmi alapon való szerveződése már a 70-es években megfigyelhető mintázat volt Európában, az ebben a korszakban alapított elsősorban zöld/ökologista gyökerű pártok azonban hamar az intézményesülés útjára léptek, ezáltal elveszítve mozgalmi jellegüket. A 2008-as globális pénzügyi válság óta eltelt bő évtizedben azonban a mozgalmi párt reneszánszát éli. Számos európai országban alakultak és erősödtek meg olyan politikai formációk, melyek saját magukat a mozgalmisság fogalmi- és eszközrendszerében értelmezik, mind a populistá bal-, mind a szuverenista jobboldalon, s ezek gyors sikere nemegyszer korábban stabilnak tekintett pártrendszerek radikális átrendeződéséhez vezetett. Az előadás során a mozgalmi párt fogalmi ellentmondásainak tisztázása után néhány sikeresnek mondható dél-európai példát mutatnék be, elsősorban a doktori disszertációmban is tárgyalt spanyol Podemos, valamint az olasz Öt Csillag Mozgalom esetére fókuszálva. Ezen esetek tárgyalása során arra koncentrálnék, hogy milyen társadalmi kontextus tette lehetővé az említett pártok rendkívül gyors, üstökös-szerű felemelkedését. A sikeres példák bemutatása után arra keresném a választ, hogy a Magyarországon az utóbbi évtizedben szintén megjelent, önmagukat mozgalmiként értelmező pártok (elsősorban a Jobbik és a Momentum) mennyiben felelnek meg a mozgalmi párt definíciójának, illetve hogy milyen mértékben valósulnak meg Magyarországon azok a társadalmi feltételek, amelyek az ilyen formációk sikerét lehetővé teszik. Végül annak meghatározására is kísérletet tennék, hogy az ismert külföldi példák, illetve a magyar választói attitűdök ismeretében az ideológiai skála mely szegmenseiben lehet sikeres a mozgalmi típusú mobilizáció Magyarországon, illetve, hogy ez milyen potenciális veszélyeket hordozhat a politikai polarizáció és a pártrendszer stabilitása vonatkozásában.

2. Gerő Márton (ELTE TáTK, marton.gero@tatk.elte.hu): A mozgósítás Közép-európai modellje? Zárt gondolkodás és politikai részvétel

Előadásomban azt vizsgálom meg, vajon milyen értékben állhat a mozgósítás sikere mögött a zárt gondolkodási sémákra építő keretkezési stratégiák alkalmazása Magyarországon. A kérdés a mozgalomkutatás szempontjából azért fontos, mert az annak az 1968-as mozgalmakat követően megújuló irányzatai, főként Inglehart nyomán, azt hangsúlyozzák, hogy a társadalmi mozgalmakban való részvétel valamilyen módon a nyitott gondolkodási sémákkal és a posztmaterális értékrenddel függ össze. Tehát azok, akik ilyen értékrenddel bírnak, nagyobb eséllyel köteleződnek el a választási részvételen túlmutató, társadalmi mozgalmakhoz kötődő részvételi formák mellett. Ez a tézis általában a Nyugat Európai országokban megerősítést nyert egészen a 2000-es évekig, azonban a Közép Európára vonatkozó szórványos vizsgálatok ezt a tényezőt kevésbé vizsgálják. Ráadásul az utóbbi időben a populizmus és a szélsőjobb sikerei Nyugat-Európában is megkérdőjelezték a tézis érvényességét. Közép-Európában nem csupán a szélsőjobboldali mozgalmak és pártok sikeressége, hanem - legalábbis Magyarországon és Lengyelországban – mainstream politikai szereplők vagy akár kormányzó pártok által szervezett mozgalmak megerősödése is megkérdőjelezi az ingleharti tézist. Különösen a magyar vonatkozású kutatási eredmények jelzik azt, hogy a tüntetéseken, demonstrációkon való részvétel bizonyos esetekben nem a fokozott politikai érdeklődés, univerzális értékrend vagy szolidaritás, hanem a hatalom iránti lojalitás terméke, ami leginkább a közösségre leselkedő veszélyek és az azokat előidéző ellenségek felmutatásával alakítható a kollektív cselekvés alapjává. Az előadásban így azt vizsgálom meg, két, az MTA társadalomtudományi Kutatóközpontja által 2017-ben és 2018-ban felvett, reprezentatív kérdőíves felmérés adatai alapján, hogy mennyiben járul hozzá a különböző, a közéleti diskurzusban előforduló veszélyek és ellenség-képek iránti fogékonyság a tüntetéseken, demonstrációkon és más, mozgalmakhoz kötődő részvételi formák iránti elköteleződéshez.

3. Molnár Csaba (MTA TK PTI, molnarcsaba0903@gmail.com): A Jobbik radikalizmusának mérséklődése a magyar pártverseny kontextusában

A Jobbik mérséklődése, „néppártosodása” 2013 óta a magyar közbeszéd egyik meghatározó kérdése, ami nem meglepő: a radikális jobboldali párt középre (egyres megszólalók szerint balra) mozdulása alapjaiban változtathatja meg a pártverseny szerkezetét. Előadásomban a magyar radikális jobboldal átalakulását a Jobbik programjainak elemzésével kívánom bemutatni. A mérséklődés folyamatát a 2010-es, 2014-es és 2018-as országgyűlési

választásokra készített programjainak tartalomelemzésével tárom fel. A „fősodorbeliség” (mainstreaming) vizsgálatára Akkerman és szerzőtársai három eljárást alkalmaznak: a közpolitikai napirend, a retorika és a közpolitikai kezdeményezések elemzését. Ennek keretében először megvizsgálom, hogy a társadalmi-gazdasági kérdések és a társadalmi-kulturális területek megjelenéseinek aránya hogy alakul a párt elemzett választási programjaiban. Másodsor egy szótáralapú szövegbányászati eljárás keretében elemzem a vizsgált programok retorikáját, annak populista jellegét. Harmadrészt a 2010-2018 közötti időszak legfontosabb vitatott közpolitikai területeinek tükrében vizsgálom meg a párt programjának változását. Mivel a mérséklődést igazán más szereplők kontextusában lehet elemezni, ugyanezen vizsgálatokat kiterjesztem a magyar politikai közeg más pártjaira is, a Jobbikra vonatkozó eredményeim azokkal összehasonlítva értelmezem.

4. Czene-Joó Máté (ELTE ÁJK Politikatudomány MA, czenejoomate@gmail.com): A Tea Party tíz éve az USA-ban: a mozgalom és párt között

Előadásomban az elmúlt évtizedben az Egyesült Államok politikai életét egyik leginkább felkavaró társadalmi mozgalmat, a Tea Party-t mutatom be. Elemzési keretként a mozgalomkutatás alapvető szempontjait alkalmazom, megvizsgálom a Tea Party keletkezését kiváltó okokat, a közvetlen és közvetett előzményeket, a mozgalom dinamikáját, céljait, szervezetét és jellemző akcióformáját, továbbá a politikai rendszer reakcióit és a Tea Party arra gyakorolt hatásait és eredményeit. A mozgalom bemutatása során kitérek a legfontosabb fogalmi kérdésekre és dilemmákra, mint például maga a meghatározás kérdése, azaz konzervatív, libertariánus vagy populista mozgalomként jellemezhetjük leginkább a Tea Party-t. A szervezetét illetően bemutatom az egyik legfőbb dilemmát, azaz valóban „grassroots” mozgalomként határozhatjuk-e meg a Tea Party-t, vagy – a rosszhiszeműbb értelmezés szerint – inkább az „astroturf” kifejezés írja-e le megfelelően a mozgalmat. A mozgalom lehetőségeinek vizsgálatához a mozgalomkutatás klasszikus elméleteit hívom segítségül, a forrásmobilizációs és politikai folyamat elméleteket, illusztrációként pedig a politikai lehetőségstruktúrát vázoló fel. A téma relevanciáját nem csupán a kerek, tízéves évforduló adja, hanem a Republikánus Pártra gyakorolt hatás, a politikai napirend időszakos dominálása, továbbá a mozgalom egyes követeléseinek mainstreammivé válása. Kitekintési lehetőségként érdemes megemlíteni a mozgalmi szubkultúra lehetséges vizsgálatát, ami tudományosan releváns tapasztalatokkal szolgálhat.